

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/15 Summer 2016, p. 85-104

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9808>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 19.07.2016

✓ Accepted/Kabul: 03.10.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ – Prof. Dr. H. Dilek BATIŞLAM

This article was checked by iThenticate.

BİLİNMEYEN BİR ŞAİR SELÂMÎ'NİN TEVHÎD RİSÂLESİ VE “SULTÂN MAHMÛD VE AYÂZ HİKÂYESİ” ÜZERİNE

Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ*

ÖZET

Kimliği tespit edilemeyen Selâmî, *Tevhîd Risâlesi*'nin bulunduğu yazmadaki istinsah kayıtlarından yola çıkarsak, 16. yüzyılda veya daha evvel yaşamış olmalıdır. Selâmî'nin tasavvuf hakkında yazdığı kısa *Tevhîd Risâlesi*, 14-15. yüzyıllarda fazla dinî bilgisi olmayan Müslüman Türk halkı arasında ahlâkî değerleri yaymayı ve yerleştirmeyi amaçlayan küçük hacimli tasavvufî ve didaktik eserlerdendir. Bu risalenin konusu, insanın kendi benliğini aşması (ifnâ etmesi) hakkındadır.

Selâmî, bu risalesinde Mahmûd ve Ayâz hikâyesine de yer verir. Bu hikâyeyi almasındaki temel amaç, tasavvufun temel öğretilerinden birini, gönül temizlemek için dünyevî alâkalardan vazgeçmek gerektiğini anlatmaktır. Selâmî'nin yer verdiği bu hikâye, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin V. cildinde yer alan “*Eyaz'ın, çarık ve postunu koyduğu bir odası vardı. Kapısı sağlam ve kilitli olduğu için kapı yoldaşları, orada bir define var sanırlardı*” başlıklı hikâyenin bir tercümesi, bir yeniden yazımıdır.

Mesnevî'de konusu farklı olan başka Mahmûd ve Ayâz hikâyeleri de vardır. Bu hikâyeler, Türk ve İran edebiyatlarında bazı eserlerde kullanılmıştır: Şeyyâd Hamza'nın 79 beyitlik *Dâsitân-ı Sultân Mahmûd* ve Attâr'ın *Mantiku't-tayr* adlı mesnevisinde olduğu gibi.

Cemâl-i Halvetî'nin (ö. 1497) de Selâmî'ninki ile aynı konuda bir Mahmûd ve Ayâz hikâyesi mevcuttur. *Cevâhirü'l-kulûb* adlı mesnevisinde yer alan bu hikâye oldukça kısa, 33 beyittir. Hem Selâmî (22 beyit), hem mesnevisinde aynı konudaki hikâyeye yer veren Cemâl-i Halvetî *Mesnevî*'ye göre hikâyeyi oldukça kısaltmışlardır.

Buradaki hikâye kısaca şöyledir: Ayâz bir “râz-hâne” yapar ve sürekli ve yalnız olarak oraya gider. Onu kıskananlar bu gizli yeri sultana anlatarak Ayâz'ın burayı cevherlerle doldurduğunu, oraya gizlice gittiğini söyleyip onu şikâyet ederler. Sultan güvendiği kişilere oranın kapısını açmalarını, içindeki malları ve cevherleri huzuruna getirmelerini emreder. Bu kişiler eve gidince buranın bomboş olduğunu, sadece eski

* Doç. Dr. Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
El-mek: yilmazfa@boun.edu.tr

bir elbisenin bulunduğunu görürler, bunun nedenini anlamaz ve durumu sultana bildirirler. Padişah bunun sırrını Ayâz'a sorar. Ayâz padişaha, senin huzuruna gelirken bu elbiseyi giyerim, gururumu bununla def ederim, benim değerim budur, bundan başka ne varsa senin cömertliğindendir, der.

Bu makalede Selâmî'nin 108 beyitlik *Tevhîd Risâlesi*, kullandığı tasavvufî terimlere ve bunlarla ilgili açıklamalara başvurularak tanıtılmıştır. Ayrıca bu risalede yer alan Mahmûd ve Ayâz hikâyesi, aynı konudaki diğer hikâyelere de değinilerek incelenmiştir. Son olarak Selâmî'nin *Tevhîd Risâlesi*, Latin harflerine aktararak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selâmî, tasavvuf, Mahmûd ve Ayâz hikâyesi, Mevlânâ, *Mesnevî*

AN UNKNOWN POET SELÂMÎ'S TEVHÎD TREATISE AND "THE STORY OF SULTÂN MAHMÛD AND AYÂZ"

ABSTRACT

This short mystical treatise of Selâmî who lived in or before 16th century is an example of short, didactic works which purposes to effuse and strengthen religious and moral values permanent among Anatolian people who do not have much knowledge about religious and mystical aspect in 14th and 15th centuries. The subject of this treatise is annihilation of selfness, "ifnâ".

There is also a short story in this treatise, "the story of Sultân Mahmûd and Ayâz". The main reason for Selâmî to write this story in his treatise is to explain one of the basic principles of mysticism, purifying mind from secular and worldly interests. This story is taken from the Vth volume of *Mesnevî* of Mevlânâ. The title of the story is "*Eyaz'ın, çarık ve postunu koyduğu bir odası vardı. Kapısı sağlam ve kilitli olduğu için kapı yoldaşları, orada bir define var sanırlardı*" (There is a room of Ayâz in which there are only shoes and fur. His friends think that there is treasure in this room since the door is tough and locked).

In *Mesnevî*, there are different stories of Mahmûd and Ayâz with different themes. These stories can be encountered both in Iranian and Turkish works like *Dâsitân-ı Sultân Mahmûd* of Şeyyâd Hamza and *Mantiku't-tayr* of Attâr.

A poet of 15th century Cemâlî (d. 1497) has a small treatise of 33 couplets about Mahmûd and Ayâz story in his work *Cevâhirü'l-kulûb*. Both Selâmî (22 couplets) and Cemâl-i Halvetî are shortened the story comparing to that of Mevlânâ. The theme of the story in brief is:

Ayâz builds a house of secrecy and often goes there alone. The men envying him tell this place to sultan and say that Ayâz put a lot of precious jewels here. Sultan tells his reliable servants to go there, open the door and bring those precious jewels to him. The servants go there, they see nothing but a cloth in that house. They don't understand the reason of this. When they tell this to sultan, he wants Ayâz to explain the

Turkish Studies

reason. Ayâz says that, I wear this cloth while coming here and leave my pride by wearing this.

In this article, Selâmî's mystical treatise of 108 couplets is introduced by explaining the mystical expressions in it. The story of Mahmûd and Ayâz is also explicated by comparing the ones both in *Mesnevî* of Mevlânâ and Cemâlî.

STRUCTURED ABSTRACT

The poet of this short mystical treatise, *Tevhîd Risâlesi* is Selâmî. There isn't any information about him in biographical works. He gives his name in his treatise as "Selâmî" in this couplet (32b):

Selâmî çün budur kârun me'âli
Düriş sa'y it koma ferdâya hâli

The dates of copying of two other treatises in the same manuscript belong to 1574, so *Tevhîd Risâlesi* should be written in or before 16th century, and the poet Selâmî too lived in or before 16th century.

The manuscript including this treatise -with the collection number of YZ 23- places in İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. There are five different treatises in this manuscript. First (between 1b-7a) is Arabic *Fıkhı ekber* of İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe (d. 767), second (between 7a-11b) is Arabic *Akâ'idü'n-Nesefî* of Ebû Hafs Necmeddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî (d. 1142), third (between 12a-20b) is Arabic *el-Vasiyye* of İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, fourth is *Tevhîd Risâlesi*, fifth (between 34a-85b) is Turkish translation and commentation of *Kasîde-i bürde* of Muhammed b. Sa'îd el-Bûsirî (d. 1296 (?), (the translator/commentator is unknown).

While studying on the fourth treatise, *Tevhîd Risâlesi*, I have noticed that there are two different works under this title: First is Turkish *Necâtü'l-garîk fi'l-cem' ve't-tefrîk* (between 21b-30a) of Azîz Mahmûd Hüdâyî (d. 1628), second is of Selâmî.

Selâmî doesn't give the name of this treatise in his mesnevi, the name was given by the cataloguers. The meter used in the mesnevi is "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün". *Tevhîd Risâlesi* is an example of short, didactic works which purposes to effuse and strengthen religious and moral values permanent among Anatolian people who do not have much knowledge about religious and mystical aspect in 14th and 15th centuries. The subject of this treatise is annihilation of selfness, "ifnâ".

Selâmî uses mystical terms throughout the treatise. He begins with the mystery of falling down of the human to the earth:

Koyup ol âlem-i ervâhı insân
Nedür sırrı k'ider eşbâha seyrân

Niçün mesken idüp rûy-ı zemîni
Libâs itdi pelâs-ı mâ' u tîni

Turkish Studies

Neden oldu semâdan arza nâzil
Beyân eyle ne dur[ur] sırr-ı tenzîl

He explains this mystery by the symbol of “mine / ore”. As a matter of fact, human beings resemble to mine, some of them are like gold and silver, some of them diamond, ruby and pearl. The ore isn’t clear, visible and bright when it comes out of mine. It can only be cleaned and increased in value after a certain process in the hands of a master. The human being, like ore, develops by cleaning up the heart of himself. Human beings fall down the earth to develop himself:

Hurûc itdükde kânından cevâhir
Degüldür her biri berrâk u zâhir

Ya hakkâke bulımadın visâli
Safâ tahsîl idüp bulmaz kemâli

There is also a short story of 22 couplets -beginning from couplet 66-, “the story of Sultân Mahmûd and Ayâz”. This story is taken from the Vth volume of *Mesnevî* of Mevlânâ. It also can be thought as a re-write of this story of Mevlânâ. The title of the story is “*Eyaz’ın, çarık ve postunu koyduğu bir odası vardı. Kapısı sağlam ve kilitli olduğu için kapı yoldaşları, orada bir define var sanırlardı*” (There is a room of Ayâz in which there are only shoes and fur. His friends think that there is treasure in this room since the door is tough and locked). (In *Mesnevî*, there are different stories of Mahmûd and Ayâz with different themes. These stories can be encountered both in Iranian and Turkish works like *Dâsitân-ı Sultân Mahmûd* of Şeyyâd Hamza and *Mantiku’t-tayr* of Attâr.)

A poet of 15th century Cemâl-i Halvetî (d. 1497) has a small treatise of 33 couplets about Mahmûd and Ayâz story in his work *Cevâhirü’l-kulûb*. Both Selâmî (22 couplets) and Cemâl-i Halvetî are shortened the story comparing to that of Mevlânâ. The theme of the story in brief is:

Ayâz builds a house of secrecy and often goes there alone. The men envying him tell this place to sultan and say that Ayâz put a lot of precious jewels here. Sultan tells his reliable servants to go there, open the door and bring those precious jewels to him. The servants go, but they see nothing but a cloth in that house. They don’t understand the reason of this. When they tell this to sultan, he wants Ayâz to explain the reason. Ayâz says that, I wear this cloth while coming here and leave my pride by wearing this.

Both Selâmî and Cemâl-i Halvetî shortened the story because it is necessary to place the basic parts dealing with the basic principles of the story in such a didactical work. Both of the writers prefer not to take the remaining parts of the story.

Âmil Çelebioğlu in his article titled “Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler” (1998) explains the reason of writing religious and moral works in verse that it is easier to read and memorize such works. As stated at the beginning, *Tevhîd Risâlesi* is an example of short, didactic

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

works that purposes to effuse and strengthen religious and moral values permanent among Anatolian people who do not have much knowledge about religious and mystical aspect in 14th and 15th centuries.

In this article, Selâmî's mystical treatise of 108 couplets is introduced by explaining the mystical expressions in it (especially by referring Süleyman Uludağ's *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2001). The story of Mahmûd and Ayâz is also explicated by comparing the ones both in *Mesnevî* of Mevlânâ and of Cemâl-i Halveti's work. At the end, the transcription of Selâmî's *Tevhîd Risâlesi* is given.

Keywords: Selâmî, mysticism, the story of Mahmûd and Ayâz, Mevlânâ, *Mesnevî*

Konumuz olan tasavvufî risalenin müellifi Selâmî'nin kimliği, *Tuhfe-i Nailî*'de ve diğer kaynaklarda tarandığı kadarıyla tespit edilememiştir.¹ Bu yazmadaki diğer iki risalede (YZ 23/1 ve YZ 23/3) verilen istinsah tarihleri dikkate alınırca eser, 16. yüzyılda veya daha önce yazılmış olmalıdır. Elimizdeki risalede şair, ismini şu beyitte verir (32b):

Selâmî çün budur kârun me'âli
Düriş sa'y it koma ferdâya hâli

Selâmî'nin *Tevhîd Risâlesi*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunan YZ 23 numaralı yazmada yer alır (30b-32b arasında, Katalog no 362).² Yazmanın birinci risalesi, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) Arapça *Fıkhu ekber* adlı, ehl-i sünnet görüşlerini özetleyen akaide dair eseridir (1b-7a arasında). İkinci risale Ebû Hafs Necmeddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseî'nin (ö. 537/1142) İslâm akaidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetleyen *Akâ'idü'n-Neseî* adlı Arapça eseri (7a-11b arasında), üçüncü risale İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin akait konularını kısaca ele alan *el-Vasiyye* adlı Arapça eseri (12a-20b arasında), beşinci risale ise Muhammed b. Sa'îd el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296(?)) *Kasîde-i bürde*'sinin Türkçe tercüme ve şerhidir (mütercim belli değil, 34a-85b arasında).

Dördüncü risale katalogda yanlışlıkla *Tevhîd Risâlesi* adıyla Selâmî adına kaydedilmiştir (21b-32b) (Kut vd., 2014, s. 435-36). Bu kısımda aslında iki ayrı eser vardır: ilki Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin (ö. 1038/1628), tasavvuf terimlerinden "cem" ve "fark"ın manzum olarak anlatıldığı *Necâtü'l-garîk fi'l-cem' ve't-tefrîk* adlı eseridir (21b-30a). Başı ve sonu:

¹ Celvetî şeyhlerinden Selâmî mahlaslı bir şair varsa da onun ölüm tarihi 1103/1691'dir. Bu da elimizdeki yazmanın istinsahından (1574) sonraki bir tarihe denk gelir. Celvetî şeyhi Selâmî'nin bilinen tek eseri de *Tarîkat-nâme*'dir. Dolayısıyla *Tevhîd Risâlesi* sahibi Selâmî, aynı mahlaslı başka bir şairdir: Mustafa Tatçı, M. Cemâl Öztürk, Takhidîn Bytyqi, (2006). *Üsküdarlı Selâmî Ali Efendi: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Kaknüs.

² 33 yapraklı yazmanın fiziksel özellikleri şöyledir: 210 x 134 mm., 125 x 60 mm. ölçülerinde, 15 satırlı, nestalik ve talik hatlıdır. Başlık ve bazı kelimeler kırmızı mürekkeple, bazı kelimelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Kâğıdı krem, kalın, aharlı, su yollu, filigranlı, mistarlıdır, bazı yapraklarda hafif su lekeleri vardır. Beşinci risalede yapraklar, kırmızı mürekkeple iki sıra cetvellidir. Reddadedilidir. Mukavva üzerine sırtı bordo; ön kapak siyah, arka kapak kahverengi deri ciltlidir, oldukça yıpranmıştır. İlk risale 18 Zilhicce 981/10 Nisan 1574'te, üçüncü risale 4 Muharrem 982/26 Nisan 1574'te istinsah edilmiştir. Beşinci risalede 34a'da Hüseyin b. Mustafâ yazılı beyzî bir mühür, ayrıca beş silik mühür daha vardır. Derkenarlarda yer yer notlar bulunur. (Kut, Toska, Büyükkarcı Yılmaz, Gençtürk Demircioğlu ve Atik, 2014, s. 435-36).

Başı (21b)

Hudâ'ya hamd ü minnet evvel âhir

Ki oldur zâhir ü bâtında zâhir

Sonu (30a)

Müyesser eyle tevfik ü hüdâyı

İre matlûbına tâ kim Hüdâyî

İkincisi, Selâmî'nin *Tevhîd Risâlesi*, 30b-32b arasındadır:

Başı (30b)

Elâ ey bülbül-i bâg-ı ma'ârif

Safâ bulsun deminde rûh-ı ârif

Sonu (32b)

Bu zulmetde mücidd ol bulmaga nûr

Güzer-gâh-ı gurûra olma magrûr

Selâmî mesnevinin adını vermez (adı kataloğu hazırlayanlar tarafından verilmiştir). *Tevhîd Risâlesi*, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün vezniyle mesnevi tarzında yazılan tasavvufî bir risaledir. Konusu insanın kendi benliğini aşması (ifna etmesi) hakkındadır:

Hakikatde budur sırr-ı tasavvuf

Düriş hâl ideni gör bî-tasalluf

31b-32b'de Ayâz ve Mahmûd hikâyesinden sonra mesnevi biter.

Risalenin konusu

Selâmî mesneviye, insanın “âlem-i ervâh”ı bırakıp “âlem-i eşbâh”a, “yani mücerret varlıklarla maddî varlıklar arasındaki bir âlem”e (Uludağ, 2001, s. 128) gelmesinin sırrı nedir, neden yeryüzünü mesken edininip su ve balçık elbisesini giymiştir, neden semâdan arza inmiştir, sorularıyla başlar:

- 4 Koyup ol âlem-i ervâhı insân
Nedür sırrı k'ider eşbâha seyrân
- 5 Niçün mesken idüp rûy-ı zemîni
Libâs itdi pelâs-ı mâ' u tîni
- 6 Neden oldı semâdan arza nâzil
Beyân eyle ne dur[ur] sırr-ı tenzîl

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/ 15 Summer 2016

Selâmî, insanın maddî âleme inmesini, "maden" sembolüyle açıklar: insan hakikatte madene benzer, kimisi gümüş ve altın, kimisi de elmas, yakut ve inci madenidir. Cevher madenden çıktığında berrak ve açıkça görünür halde değildir. Madeni işleyen ustanın eline ulaşmadıkça temizlenemez ve değer kazanamaz. Ancak üstadın elinde cilâlandıktan sonra padişahlık yüzüğünün taşı olabilir:

- 13 Hurûc itdükde kânından cevâhir
Degüldür her biri berrâk u zâhir

- 14 Ya hakkâke bulımadın visâli
Safâ tahsîl idüp bulmaz kemâli

İnsan da aynı maden gibidir, gönlünü temizlemedikçe olgunlaşamaz. İnsan-ı kâmil, "Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması itibarıyla onun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan ve beş hazreti, yani varlığın esas mertebelerini tümüyle kendisinde toplayan insan"dır (Uludağ, 2001, s. 188). İşte insan olgunlaşıp yüksek bir rütbe sahibi olmak için yeryüzüne inmiştir. Bu cevher, yeryüzüne inmeden parıl parıl parlayan, şa'sa'alı bir cevher olsa da mânâsı açıklanmaya muhtaç, "mücmel" bir şekildedir:

- 18 Kemâli rif'ati-çün oldı nâzil
Hakikatde terakkîdür tenezzül

- 19 Egerçi cevher idi nûr-ı vehhâc
Velî mücmel idi tafsîle muhtâc

Bu cevherdeki hakikat sırrı açığa çıkmak için "şehâdet âlemini" mesken edinir, gayb âleminden şehâdet âlemine gelir. "Allah'ın insan vasıtasıyla baktığı her âlem şehâdet âlemidir. Vasıtasız baktığı âlem ise gayb âlemidir. Ahâdiyet mertebesine de gayb âlemi denir." (Uludağ, 2001, s. 144). İnsan şehâdet âleminde derece derece ilerleyerek olgunlaşacak, "nûr-ı cemâl" perdesi açılacaktır. Cemâl, "âşkın ısrarlı istek ve arzusu üzerine maşukun kemâlleri izhar etmesi"dir. Nur ise "Allah'ın Zâhir ismiyle tecelli etmesi, yani tüm eşyanın suretlerinde kendini gösteren ilahî varlık; maddenin kalpten uzaklaştırdığı ilahî feyz ve dinî bilgileri açığa çıkarmada araç olan ışıktır" (Uludağ, 2001, s. 86, 280):

- 20 Hakikat sırrı olmag-çün hüveydâ
Şehâdet âlemini kıldı me'vâ

- 21 Ki tâ tadrîc-ile bulup kemâli
Açıla perde-i nûr-ı cemâli

- 22 Ne-y-içün gayrdan olmışdur kabâ-pûş
Bu güftâr-ı [r]umûz-âmîze tut gûş

Toprak çok aşağıda yer alsada, pergele benzeyen feleğin merkezindedir, her şey -felekler, yıldızlar- onun etrafında döner. Cihanın kalbi, kible gibi kâinatın tavaf ettiği bir merkezdir. "Ef'âl"in, yani "sevgi, samimiyet, şükür, rıza ve tevekkül gibi tasavvufun konusu olan fiillerin", amellerin

görüldüğü yerdir (Uludağ, 2001, s. 117). Bu nedenle içinde cevheri saklayan toprak, kıymetli ve şerefli dir:

23 Egerçi gâyet esfelde durur hâk
Olupdur merkez-i pergâr-ı eflâk

24 Çü kıble kalbi düşmüşdür cihânun
Metâfidur nazar kıl kâ'inâtun

[31a] Dutup devrini eflâk ü kevâkib
Buna nâzır durur her necm-i sâkib

26 Aceb midür bu denlü izz ü ikbâl
K'olupdur mazhar-ı âsâr-ı ef'âl

Selâmî, bundan sonra dört mevsimin hangi sırlara sahip olduğunu, neleri temsil ettiklerini açıklamaya başlar. Baharda berrak sular, Sûr'un üflemesi gibi sanki ölümlere can verir, ölü bitkiler hayat bulur, hakikat sırları açığa çıkar. Temiz toprağa ekilen iyi tohumdan temiz bitki oluşur, çünkü aslı temizdir, kötü tohumdan ise tersi olur. Yaz gelince çiçek günleri geçer, ağaçlar şeker gibi meyveler verir. Âlem, Allah'ın Mün'im ve Rezzâk sıfatlarına uygun bir şekilde baştanbaşa nimetlerle dolar. Sonbahar ve kış mevsimleri gelince Allah'ın Mümîd ve Kâbız sıfatlarına uygun olarak fenâ, yokluk alâmetleri belirir, pek çok şeyin sonu gelir. Bu anlatılanlar, "mazhar-ı küll'e işaret eder, yani Allah'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkmasına uygunluk gösterir.

Ardından Selâmî, bir sırrı daha açıklayacağını belirtir. Can, cevher gibi saf idi fakat "in'ikâs", yani Allah'ın isim ve sıfatları yansımasıydı. Allah âlemin mükerrem olmasını diledi, bu nedenle insana keramet ulaştı ve Allah'ın isim ve sıfatlarını yansıtmaya kabiliyeti geldi. Böylece Allah, onu "kemâl" ve "sıfat"ların "ayna"sı haline getirdi. Ancak kalp aynası cilâlanırsa "can-fezâ cemâl", yani "Allah'ın lütuf ve rahmet nedeni olan vasıfları" (Uludağ, s. 86) görülebilir:

52 Diledi hazret-i Cabbâr-ı âlem
Melekden tâ ola âlem mükerrem

54 Kerâmet bu sebebden irdi nâsa
Ki geldi kâbiliyyet in'ikâsa

55 Bu terbiyyetle anı hazret-i Rab
Kemâlât u sıfâta kıldı mir'ât

Selâmî, bu örneğin ardından bir nükte daha açıklayacağını belirtir: İnsan o kadar şereflendirilmiştir ki yazılsa onda biri tarif edilemez. Mağrur ve bencil, kibirli olmasın diye insanın mekânı "zemin" ve kalbi balçıktan oldu, edep tahsil edip "ayna" olması için canı ve cismi topraktan

yapıldı. Allah'ın lûtfuna ibretle bakıp ayaklar altındaki toprağa ne bağışladığını anlamalı, kendi eksikliklerini giderip olgunlaşmalı, varlığını yok edip secdenin sırrını anlamalı, böylece "fenâ" yolunu geçip "bekâ"ya ulaşacaktır:

- 59 Çü oldı Âdem'e şol denlü teşrîf
Ki tahrîr olsa olmaz öşri ta'rîf
- 60 Pes olmasun diyü magrûr [u] hod-bîn
Zemîn oldı mekânı kalbi [de] tîn
- 61 Anun-çün oldı cân u cismi gabrâ
K'edeb tahsîl idüp ola merâyâ
- 64 Ola lâşî kılup mahvî vücûdı
Fenâ-yı mahz ola sırr-ı sücûdı
- 65 Bununla kat' idüp râh-ı fenâyı
Bula tâ âkıbet izz-i bekâyı

Selâmî, 66. beyitten itibaren "Ayâz ve Mahmûd Hikâyesi"ne yer verir.

Sultân Mahmûd ve Ayâz hikâyesi

Selâmî'nin yer verdiği bu hikâye, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin V. cildinde yer alan "Eyaz'ın, çarık ve postunu koyduğu bir odası vardı. Kapısı sağlam ve kilitli olduğu için kapı yoldaşları, orada bir define var sanırlardı" (İzbudak, s. 152-76) başlıklı hikâyenin bir tercümesi, bir yeniden yazımıdır.³ *Mesnevî*'de bu çerçeve hikâye, ara hikâyelerle beslenmiştir.

Mesnevî'de hikâye şöyledir: "Ayâz postuyla çarığını bir odaya asar, her gün o boş odaya girerek kendisine "ululanma"masını öğütler. Başkaları padişaha, onun bir odası var, oraya biriktirdiği altınları, gümüşleri koymuş, kimseyi sokmuyor, kapısını daima kilitli tutuyor, diye şikâyet ederler. Padişah bunu tuhaf bulur, o kölenin bizden gizlediği nedir acaba, der. Bir beye, gece yarısı gidip odanın kapısını açmasını, ne bulursa yağmalamasını, bunu herkese anlatmasını emreder. O bey ve otuz güvenilir adam gece yarısı odaya giderler, hepsi değerli şeyler alacakları için sevinçlidir, padişahın sevdiği bu kişide elbette zengin bir hazine olacaktır.

Padişah ise aslında ondan şüphelenmemektedir. Adamlarını sınamak için latife yapmak istemiştir. Fakat yine de bir vehme kapılır: "Allah esirgesin, ya böyle bir şey çıkar da Ayâz bundan incinirse, utanmasını istemem. Ama o benim sevdiğim biri, ne isterse yapsın, onun yaptığını ben yaptım demektir." diye düşünür. Ardından Ayâz'ın böyle bir şey yapmasına imkân yok, der. Gerçek

³ *Mesnevî*'de konusu farklı olan başka Mahmûd ve Ayâz hikâyeleri de vardır. Türk ve İran edebiyatlarındaki bazı eserlerde bu farklı hikâyeler de kullanılmıştır: Şeyyâd Hamza'nın 79 beyitlik *Dâsitân-ı Sultân Mahmûd* (Buluç, 1969, s. 248-55; Çelebioğlu, 1999, s. 38-39) ve Attâr'ın *Mantuku't-tayr* adlı mesnevisinde (Gölpınarlı, 1968) (ve diğer *Mantuku't-tayr* çevirilerinde de, örneğin Levend, 1957, s. 235-40) olduğu gibi.

sevgi hakkındaki kısımdan sonra Mevlânâ, “sırlarla dolu bir hazine” olarak nitelediği, “İnsana bak, neden yaratıldı? hükmünce çarık ve kürke bakmanın sebebi” (s. 157) ara başlığıyla çerçeve hikâyeye döner.

Ayâz her gün o odaya çarığını, postunu görmek üzere gitmektedir, “çünkü varlık, insanı adamakıllı sarhoş eder, aklını başından alır, utancını gönlünden.” Varlık sarhoşluğu pek çok kişiyi yıkmıştır. İblis de, neden Âdem benden üstün olsun, hüner ve marifette kimseden aşağı değilim, ben ateşten, Âdem balçıktan doğdu, ateşe karşı balcığın ne değeri var, diyerek Azâzil’e dönüşmüştür. Mevlânâ burada İblis karakteri üzerinden varlık ve yokluk kavramlarını işlediği, “Tanrı, cinleri ateşin dumansız alevinden yarattı” dendiği gibi yine ulu Tanrı İblis hakkında ‘Şüphe yok ki o, cin tayfasındandı, rabbinin buyruğundan çıktı’ buyurmuştur” başlığıyla bir ara hikâyeye yer verir (s. 158).

Mevlânâ, bu kişilerin Ayâz’ın odası hakkında kötü düşünceye saptıklarını belirterek “başkalarını kendi aynanda görme” öğüdünü verir ve ana hikâyeye devam eder. Padişah Ayâz’ın temiz olduğunu bilmektedir, odayı açacak beye mücevherleri ona bağışladığını, yalnız odadan çıkacakları kendisine bildirmesini ister. Ayâz’ın, maksadını anlayacağından, kırılmayacağından emindir çünkü aslında zıt olmalarına rağmen “âşık ve maşuk birdir”, ona yaptığını aslında kendisine yapmaktadır.

Burada yine konuyla ilgili bir ara hikâyeye yer verilir: Mecnûn’un ayrılık derdinden hastalanması, hacamatçının gelmesi, Mecnûn’un tedaviyi kabul etmemesi, yaralı kalmak istemesi, içinin Leylâ ile dolu olduğunu, hacamat edilirken onun yaralanacağından korktuğunu söylemesi. Âşık ve maşuk arasında fark olmadığının vurgulandığı bu bölümden sonra çerçeve hikâye devam eder.

Bey gece yarısı adamlarıyla Ayâz’ın odasına gelir. Odada sadece çarıkla postu görünce bunu düzen sanıp odanın her tarafını kazarlar, bir şey bulamayınca utanırlar. Padişahın huzuruna gelirler, özür dilerler. Padişah ceza vermeyi Ayâz’a bırakır, Ayâz bunu kabul etmez, cezayı padişahın vermesini ister.

Cemâl-i Halvetî’nin (ö. 1497) de aynı konuda bir Mahmûd ve Ayâz (Ayâs şeklinde) hikâyesi mevcuttur. *Cevâhirü’l-kulûb* adlı mesnevisinde yer alan bu hikâye oldukça kısa olarak, 33 beyitte şöyle yer alır: Geçmiş zamanda Bağdat’ta oturan Mahmûd adında kalem sahibi bir emir ve Ayâz adında bir kulu vardır. Ayâz, padişahının gözünde iyi ve akıllı bir kimsedir. Her seher vakti Ayâz’ın odasına gizlice gittiğini ve orada bir hazine sakladığını duyan şeyh, Ayâz’ın gizlediği bir şeyler olduğunu düşünür, durumu anlamak için onu çağırır. Ayâz, çarık, börk ve abadan ibaret olan hazinesini gösterince şeyh şaşırır, bu sırrın izahını ister. Ayâz da şeyhin yüce makamına bu giysilerle geldiğini, bu lütufların kendisine, şeyhi sayesinde, Allah katından ulaştığı için hazine sayıldığını söyler (Sarioğlu, 2014, s. 219-20).

Sarioğlu bu hikâyeyi *Mesnevî*’deki şekliyle de karşılaştırır, buna göre *Mesnevî*’de Ayâz’ın odasında bir şeyler gizlediğini duyan padişah, bir emire, gece yarısı onun hücreğini gizlice açmasını, hücrede ne varsa yağmalayarak Ayâz’ın sırrını ortaya çıkarmasını emreder. Oysa *Cevâhirü’l-kulûb*’da Ayâz’ın odasında bir hazine sakladığını duyan şeyh, durumu anlamak için onu çağırır ve izah etmesini ister. *Mesnevî*’de padişahın Ayâz’dan asla şüphe etmediği, maksadının etrafını sinamak olduğu, yine de gönlüne düşen vehim doğru çıkarsa Ayâz’ın onun makbulü olduğu söylenirken *Cevâhirü’l-kulûb*’da bu ayrıntılar verilmemiştir. Ceza meselesi de burada yoktur (Sarioğlu, 2014, s. 221).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

Selâmî ise, risalesinde 66. beyitten itibaren "Ayâz ve Mahmûd Hikâyesi"ne yer verir. Sondaki öğüt verilen kısımları saymazsak hikâye 87. beyitte biter, hikâyeyi içeren beyit sayısı yirmi ikidir.

Selâmî dilinden "Ayâz ve Mahmûd Hikâyesi"

Ayâz bir "râz-hâne" yapar ve sürekli ve yalnız olarak, İlâhî sırlar hazinesine ulaşmak için oraya gider. Onu kıskananlar bu gizli yeri sultana anlatırlar. Ayâz bir ev yaptı ve orayı cevherlerle doldurdu, orayı senden gizliyor, gece gündüz orada gönlünü eğlendiriyor, ne zaman şaha hizmet edecek olsa önce oraya gidiyor, sonra şahın huzuruna varıyor, padişahın yüzünden güzide ne olabilir, diyerek onu şikâyet ederler.

Bu fesat çıkarıcı sözleri işiten sultan bu sırrın keşfedilmesi emrini verir. Güvendiği kişilere oranın kapısını açmaları, içindeki malları ve cevherleri huzuruna getirmelerini emreder. Oraya varanlar evin bomboş olduğunu görürler, ne altın, ne gümüş, ne cevher vardır, sadece eski bir elbise bulurlar. Bunun nedenini anlamaz ve durumu sultana bildirirler. Padişah bu hale şaşırır ve bunun sırrı nedir, diye sorar. Ayâz padişaha, senin huzuruna gelirken bu elbiseyi giyerim, gururumu bununla def ederim, benim değerim budur, bundan başka ne varsa senin cömertliğindendir, cevabını verir.

Hakikatte tasavvufun sırrı budur. Allah sevgisiyle dolup dünya ile alâkalı şeylerden el çekmeli, gece gündüz bu şevkle cânâna talip olmalı, uzlete çekilip insanları terk etmeli, sevgilinin hayali ile yoldaş olmalı, her an onun adını anmalı, bu tarzda gayret edip yaradılıştaki pastan arınmalıdır, böylece ayna (kalp) parlar ve Allah'ın cemâli orada görünür. Fakat arzu ve isteklerine boyun eğen belâya uğrar, padişahlık makamındayken şaşkın halde gezer. Ona, dünyevî alâkalardan temizleyecek bir üstat gereklidir. Bugün bunu ihmal ederse gelecekte zor duruma düşer, ancak "nâr-ı Kübrâ"da temizlenir:

107 Selâmî çün budur kârün me'âli

Düriş sa'y it koma ferdâya hâli

108 Bu zulmetde mücidd ol bulmaga nûr

Güzer-gâh-ı gurûra olma magrûr

Görüldüğü gibi *Mesnevî*'deki uzun hikâye elimizdeki risalede oldukça kısadır, ara hikâyeler alınmamıştır. Bunun yanında Sultân Mahmûd'un aslında Ayâz'a güvendiği, adamlarını sınamak istediği kısım ve sondaki, ceza vermeyi Ayâz'a bırakması, Ayâz'ın bunu kabul etmemesi kısmı Selâmî'de yer almaz. Mevlânâ'da odada post ve çarık, Selâmî'de eski bir elbise vardır.

Âmil Çelebioğlu, dinî konuların manzum olarak yazılmasının temel sebebini, kolay okuma ve ezberleme kolaylığı yanında bu eserlerin didaktik olmaları olarak verir (1998, s. 351-52). Selâmî'nin risalesinde bu hikâyeye yer vermesindeki temel amaç, tasavvufun temel öğretilerinden birini, gönül temizlemek için dünyevî alâkalardan vazgeçmek gerektiğini anlatmaktır. Bu nedenle böyle didaktik bir eserde, hikâyenin diğer kısımlarını almaya gerek duymamış olmalıdır. Cemâl-i Halvetî'nin de bu hikâyeye yer verme amacının Selâmî ile aynı olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak; 14-15. yüzyıllarda fazla dinî bilgisi olmayan Müslüman Türk halkı arasında ahlâkî değerleri yaymayı ve yerleştirmeyi amaçlayan küçük hacimli dinî, tasavvufî ve didaktik eserlere sıkça rastlanmaktadır. Bu makalede de varlığı bilinmeyen bir şairin, Selâmî'nin bu türden, 108 beyitlik tasavvufî risalesi ele alınmıştır. Bu risalede kısa bir "Ayâz ve Mahmûd Hikâyesi" de

bulunur. Bu hikâye, *Mesnevî*'deki kaynak hikâye ve Cemâl-i Halvetî'nin aynı konudaki kısa hikâyesi ile karşılaştırılmıştır.

Selâmî *Tevhîd Risâlesi* boyunca tasavvufî ıstılahlara yer verir, insanın maddî âleme inmesinin sırrı ile konuya başlar ve bunu “maden” sembolüyle açıklar. İnsan hakikatte madene benzer, kimisi altın ve gümüş, kimisi de elmas, yakut ve inci madeni gibidir. Cevher madenden çıktığında berrak ve açıkça görünür halde değildir. Ancak madeni işleyen ustanın eline ulaşınca temizlenir ve değer kazanır. İnsan da aynı maden gibidir, gönlü temizlenmedikçe olgunlaşamaz. İşte insan olgunlaşıp yüksek bir rütbe sahibi olmak için yeryüzüne inmiştir.

Selâmî, mesnevisinde “Ayâz ve Mahmûd Hikâyesi”ne (22 beyit) yer verir. Bu hikâye, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin V. cildinde yer alan hikâyenin bir tercümesi, bir yeniden yazımıdır. Cemâl-i Halvetî'nin de aynı konuda bir Mahmûd ve Ayâz hikâyesi mevcuttur. *Cevâhirü'l-kulûb* adlı mesnevisinde yer alan bu hikâye oldukça kısa, 33 beyittir. *Mesnevî*'deki uzun hikâye bu risalelerde oldukça kısaltılmış, ara hikâyeler alınmamıştır. Selâmî'nin risalesinde bu hikâyeye yer vermesindeki temel amaç, tasavvufun temel öğretilerinden birini, gönül temizlemek için dünyevî alâkalardan vazgeçmek gerektiğini anlatmaktır.

KAYNAKÇA

- Alptekin Sarioğlu, L. (2014). XV. Yüzyıl Mutasavvıflarından Cemâl-i Halvetî'nin Mesnevîlerinde Mesnevî Kaynaklı Hikâyeler. *Türkiyat Mecmuası*, 24, s. 214-233.
- Buluç, S. (1969). Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi. *Türkiyat Mecmuası* 1968, XV, s. 247-264.
- Çelebioğlu, Â. (1998). “Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çelebioğlu, Â. (1999). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar)*. İstanbul: Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (Çev.) (1968). *Ferideddin-i Attar, Mantık al-Tayr* (C. 1-2). 3. baskı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- İzbudak, V. (Çev.), Gölpınarlı, A. (Karş. ve açılama) (1956). *Mevlâna, Mesnevi* (Cilt V). İstanbul: Maarif Vekâleti.
- Kut, G., Toska, Z., Büyükkarcı Yılmaz, F., Gençtürk Demircioğlu, T., Atik, A. (Haz.) (2014). *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazmaları Kataloğu* (Cilt 1-3). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Levend, A. S. (Önsöz) (1957). *Gülşehrî, Mantıku't-tayr, Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Selâmî. *Tevhîd Risâlesi*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, YZ 23.
- Tatçı, M., Öztürk M. C., Bytqi, T. (2006). *Üsküdarlı Selâmî Ali Efendi: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Kaknüs.
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı.

Selâmî'nin Tevhîd Risâlesi⁴

[mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün]

- 30b 1 Elâ ey bülbül-i bâg-ı ma'ârif
Safâ bulsun deminde rûh-ı ârif
- 2 İdüp hikmet makâlâtından âgâz
Beyân it tâlibe tâ keşf ola râz
- 3 Açup ma'nâ cemâlinden hesâbın
Nedür bu müşkilâtın vir cevâbın
- 4 Koyup ol âlem-i ervâhı insân
Nedür sırrı k'ider eşbâha seyrân
- 5 Niçün mesken idüp rûy-ı zemîni
Libâs itdi pelâs-ı mâ' u tîni
- 6 Neden oldı semâdan arza nâzil
Beyân eyle ne dur[ur] sırr-ı tenzîl
- 7 Nedür nef'-i riyâzet ü tekâlîf
Demidür tâlibîne eyle ta'rîf
- 8 Muvaffıkdan olursa avn u tevfiğ
Kılam bu nûkte-i mermûzı tahkîk
- 9 Hakikatde ma'âdindür bu insân
Çü kân-ı nukre vü zer ey sühandân

Kemâ kâle'n-nebiyyü aleyhi's-selâm en-Nâsu ma'âdinu ke-ma'âdini'z-zehebi ve'l-fıddati⁵

- 10 [...] kimisi sîm ü zerden⁶
Kimi elmâs u yâkût u güherden
- 11 Ma'âdindür çıkınca nukre vü zer
Mürebbâ olmadın yok kadr ü zîver
- 12 Zeberden bulmayınca zer halâsı
Bula mı genc-i şâha ihtisâsı
- 13 Hurûc itdükde kânından cevâhir
Degüldür her biri berrâk u zâhir

⁴ Metin Latin harflerine aktarılırken uzunluklar şapka, kelime içindeki "ayın" " " ve "hemze" " " işareti ile gösterilmiştir.⁵ Peygamber aleyhisselâmın dediği gibi, insanlar madenler, altın ve gümüş madenleri gibidir.⁶ Mısırda eksik kelime vardır.

-
- 14 Ya hakkâke bulımadın visâli
Safâ tahsîl idüp bulmaz kemâli
- 15 Safâlık bahş idüp üstâd-ı hakkâk
Cilâ virüp kederden çün kıla hâk
- 16 İrüp [tâ] mâha şevkinden külâhı
Olur fass-ı nigîn-i pâdişâhî
- 17 Bunun mislidür insânun misâli
Mürebbâ olmadın bulmaz kemâli
- 18 Kemâli rif'ati-çün oldı nâzil
Hakikatde terakkîdür tenezzül
- 19 Egerçi cevher idi nûr-ı vehhâc
Velî mücmel idi tafsîle muhtâc
- 20 Hakikat sırrı olmag-çün hüveydâ
Şehâdet âlemini kıldı me'vâ
- 21 Ki tâ tadrîc-ile bulup kemâli
Açıla perde-i nûr-ı cemâli
- 22 Ne-y-içün gayrdan olmışdur kabâ-pûş
Bu güftâr-ı [r]umûz-âmîze⁷ tut gûş
- 23 Egerçi gâyet esfelde durur hâk
Olupdur merkez-i pergâr-ı eflâk
- 24 Çü kıble kalbi düşmişdür cihânun
Metâfidur nazar kıl kâ'inâtun
- [31a] Dutup devrini eflâk ü kevâkib
Buna nâzır durur her necm-i sâkib
- 26 Aceb midür bu denlü izz ü ikbâl
K'olupdur mazhar-ı âsâr-ı ef'âl
- 27 Fusûl-i çârdan emr-i cihân-dâr
Temâşâ kıl ne esrâr eyler izhâr
- 28 Bahâr ânı olup âlem münevver
Olur feyz-i cemâl ü basta mazhar

⁷ güftâr-ı [r]umûz-âmîze: güftâra mûz-âmîze (metin)

- 29 Zülâl-i feyz idüp atşân[1] reyyân⁸
Çü nefh-i sûr ider san mürdeye cân
- 30 Nebât-ı mürde bulup zindegânî
Görinür haşr-ı ecsâdın nişânı
- 31 Hakâyık muktezâsınca nebâtât
Açılup râzı eyler arz-ı hâlât
- 32 Görürsin çün hüveydâ ola esrâr
Kiminün sırrıdır dimiş kimün hâr
- 33 Şu hâk-i pâke irmez tohm-ı hâşâk
Nebâtı pâk olur çün aslıdur pâk
- 34 Bitürüp verd ü nesrîn ü reyâhîn
Cinân-âşâ⁹ kılur ezhâr-ı rengîn
- 35 Velî ana k'ire tohm-ı has u hâr
Mukırr-ı nâr olısar âhir-i kâr
- 36 Kesilmeyince andan ırk[1] hârûn
Ola mı nef[i] bârân-ı bahârûn
- 37 Ana kûşîş gerekdür sad hezârân
Letâfet bulup ola tâ gülistân
- 38 Muhassal keşf olup küllî zamâ'ir
Görinür hâlet-i teblü's-serâ'ir
- 39 Çü sayf irüp giçe eyyâm-ı ezhâr
Şeker-veş mîveler arz eyler eşcâr
- 40 Olur âlem tolup na'mâ ser-â-ser
Sıfât-ı Mün'im ü Rezzâk'a mazhar
- 41 Kamu mücmel bulup [hep] bunda tafsîl
İder küllî netâyic bunda tahmîl
- 42 Bu fasl içinde hâlâtı zemînün
Misâlidür şehâdet âleminün
- 43 İre¹⁰ fasl[1] zemistân u hazânun
Hüveydâ olur âsâr[1] fenânun

⁸ Kelime "seryân" olarak okunsa da "reyyân" anlamca daha uygundur.

⁹ "âşâ" kelimesi, "âsâ" ile eşanlamlıdır.

¹⁰ İre: Çü ire (metin)

-
- 44 Bulup her kâmil ü nâkıs zevâli
Görinür âlem-i berzah misâli
- 45 Olur pes nâzır olsan fi'l-mezâhir
Mümît ü Kâbız'un âsârı zâhir
- 46 Nazar kıl ayn-ı ibretle bu hâlât
Ne hâlâta kılur tâ gör işârât
- 47 Bu minvâl üzre pes ey merd-i âkil
Sezâdur ger dinilse mazhar-ı kül
- 48 Çü külliyyetde düşmişdür tenâsüb
Karîn olmaga pes oldu münâsib
- 49 Libâsı bu sebebden oldu gabrâ
[31b] Ger ola mazhar-ı mecma'-ı esmâ
- 50 Dahi gûş it diyem bir râz-ı mestûr
Kulak dut tâ taka[yı]m bir dūr-i nûr
- 51 Çü cevher pür-safâ bil cân-ı nâsı
Yog-idi lâkin ol dem in'ikâsı
- 52 Diledi hazret-i Cabbâr-ı âlem
Melekden tâ ola âlem mükerrem
- 53 Şehâdetden yana viridi kesâfet
Cenâb-ı kudse virürdi letâfet
- 54 Kerâmet bu sebebden irdi nâsa
Ki geldi kâbiliyyet in'ikâsa
- 55 Bu terbiyyetle anı hazret-i Rab
Kemâlât u sıfâta kıldı mir'ât
- 56 Velî sanma [bu] mir'ât-ı sivâdur
Mücellâ olıcak dil-ber-nümâdur
- 57 Düriş mir'ât-ı kalbe vir cilâyı¹¹
Göresin tâ cemâl-i cân-fezâyı
- 58 Dahı bu nûkte-i garrâya dut gûş
Semî' ol cân-ile bir sır-ı ser-pûş
- 59 Çü oldu Âdem'e şol denlü teşrîf
Ki tahrîr olsa olmaz öşri ta'rîf

¹¹ “-i halî” çoğu yerde hemze ile yazılmıştır.

- 60 Pes olmasun diyü magrûr [u] hod-bîn
Zemîn oldı mekânı kalbi [de] tîn
- 61 Anun-çün oldı cân u cismi gabrâ
K'edeb tahsîl idüp ola merâyâ
- 62 Temâşâ kıla lutf-ı lâ-yezâle
Ne ihsân itdi hâk-i pâ-y-mâle
- 63 Özinün anlayup naks-ı zevâli
Bile zât-ı azîmündür kemâli
- 64 Ola lâşî kılup mahvî vücûdî
Fenâ-yı mahz ola sırr-ı sücûdî
- 65 Bununla kat' idüp râh-ı fenâyı
Bula tâ âkıbet izz-i bekâyı
- [31b] Hikâyet
- 66 Ayâz-ı hâss-ı Mahmûd-ı yegâne
Îmâret eyleyüp bir râz-hâne
- 67 Teni tenhâ varup ol vara her gâh
Özinden gayrı yok idi ana râh
- 68 Çü bulmaya dile peykân-ı râhı
Olur gencîne-i sırr-ı İlâhî
- 69 Bu câyı gamz idüp sultâna hussâd
Didiler k'eyleyüp bir hâne âbâd
- 70 Cevâhir mahzeni kılmuşdur anı
Tutar cânı gibi şehden nihânî
- 71 Dil-ârâyî olup ol genc-hâne
Anunla eglenür rûz u şebâne
- 72 Ne dem kim kıla azm-i hıdmet-i şâh
O cevher-hânesine ugradur râh
- 73 Varup evvel kılur ana nezâre
Teveccüh ider andan şehriyâre
- [32a] Revâ mıdur nedîm-i şâha âhir
Ki ola ragbet-ile gayra nâzır
- 75 Nedür gevher ki ola nûr-ı dîde
Likâ-yı pâdişâhîden güzîde

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

-
- 76 Bu güftâr-ı fesâd-engîzi sultân
İşidüp keşf-i râza itdi fermân
- 77 Buyurdi niçe ehl-i i'timâda
Ki varup kılalar bâbın küşâde
- 78 İçinde her ne var mâl ü cevâhir
Huzûrına kılalar cümle hâzır
- 79 Çü varup gördiler ol genc-i esrâr
Mufasssal irmemiş devrine deyyâr
- 80 İçine girmemiş dünyâ metâ'ı
Dil-i âşık gibi var imtinâ'ı
- 81 Ne sîm ü zer var anda ne cevâhir
Hemân bir köhne câme evvel âhir
- 82 İrişmeyüp bunun birine ifhâm
Pes âhir kıldılar sultâna i'lâm
- 83 Ta'accüb eyleyüp hâl-i ünâsa
Didi sırrı nedür keşf eyle nâsa
- 84 Du'â kılup didi ey şâh-ı âlem
Bu-y-idi kapuna geldükde câmem
- 85 Dile hîle hevâ kıldukça zûrı
Bununla eylerem def'-i gurûrı
- 86 Budur mikdârum ancak sâ'ir âsâr
Kamu âsâr-ı cûdudur ne kim var
- 87 Şühûdunda vücûdum kıldum ifnâ
Senündür her ne kim olsa hüveydâ
- 88 Hakîkatde budur sırr-ı tasavvuf
Düriş hâl ideni gör bî-tasalluf
- 89 Anun-çün hâk olupdur cây-ı âdem
Görüp tâ kâlebi aslın dem-â-dem
- 90 Bile yaz adını lutf-ı İlâhî
Bununla irtedâ'im intihâbı
- 91 Velî pür-şevk olup mihr-i Hudâ'dan
Kıla kat'-ı alâyık mâ-sivâdan

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

- 92 Şebân rûzî olup eşvâkı gâlib
Dil ü cânı olup cânâna tâlib
- 93 Olup cû'-i seher pes h^vurd u h^vânı
Müdâmî câm-ı ışk ola şarâbı
- 94 Çekilüp uzlete terk ide nâsı
Enîs ola hayâl-i dil-rübâsı
- 95 Derûnı zikr-i dil-berden kılup gûş
Kıla esmâ-yı eşyâyı ferâmûş
- 96 Zebâna almaya sa'y ide her bâr
Kelâm-ı dil-rübâdan gayrı güftâr
- 97 Bu üslûb-ile kılup ictihâdı
Safâ bula küdürâden nihâdı
- [32b] Olup âyîne kılan tecellâ¹²
Görine tâ cemâl-i âlem-ârâ
- 99 Budur sırr-ı tekâlîf ü riyâset
Ki açılup ola dil-dâra mir'ât
- 100 Velî şol-kim karışmışdur hevâya
Hevâ-y-ile irişdi ibtilâya
- 101 Misâli şol denîdür k'imtizâcı
Nuhâs-ile olup kendi revâcı
- 102 Makâmı künc-i şâh-iken olup dūr
Gezer âfâkı ser-gerdân u mehcûr
- 103 Gerek kim anı bir üstâd-ı mâhir
Kıla nâr-ı ıyâzât-ile tâhir
- 104 Halâs idüp nuhâsından hevânun
Urıla sikke[ye] mühri Hudâ'nun
- 105 Ve ger bunda bugün eylerse ihmâl
Aceb düşvâr olur ferdâda ahvâl
- 106 Eger irmezse iksîr-i inâyet
Bulısar nâr-ı kübrâda tahâret
- 107 **Selâmî** çün budur kârün me'âli
Düriş sa'y it koma ferdâya hâli

¹² Vezin bozuktur.

- 108 Bu zulmetde mücidd ol bulmaga nûr
Güzer-gâh-ı gurûra olma magrûr

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Büyükkarcı Yılmaz, F. (2016). “Bilinmeyen Bir Şair Selâmî’nin Tevhîd Risalesi ve “Sultân Mahmûd ve Ayâz Hikâyesi” Üzerine / An Unknown Poet Selâmî’s Tevhîd Treatise and “the Story of Sultân Mahmûd and Ayâz”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/15 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9808>, p. 85-104.